

Looking at Military Leadership From a Woman's Perspective

Rabia Bahar Üste^{1,a}, Gamze Solmaz Ülker^{2,b,*}

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu, İzmir, Türkiye

² Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Türkiye

*Corresponding Author

ARTICLE INFO

Research Article

Received : 10/01/2024

Accepted : 29/05/2025

Keywords:

Military Leadership

Women Leaders

Women and Army

Women Military Leaders

ABSTRACT

In this study, we tried to examine women's struggles to exist in the military field, the difficulties they experienced and their contributions in this field at different times and in different societies from past to present. It is seen that throughout the historical process, the concepts of war, military service and military leadership have been associated with men and these fields have been defined as male-dominated fields. However, since ancient times, there have been women who have existed in the military field and stood out as leaders. These women opposed the traditional roles assigned to them and played important roles in military activities both in wartime and peacetime. Especially I and II. World Wars and the need for human resources that emerged with these wars paved the way for women to take more part in the armies. On the other hand, the development of the feminist movement and the increasing prominence of the concept of gender equality resulted in an increase in women's representation in the military field, as in other fields. At the same time, today's increasingly changing leadership styles create space for female military leaders, as well as female leaders in other fields. Although the number and representation of female leaders in this field is gradually increasing, it is seen that they still do not have equal representation with men. The development of inclusive policies based on gender equality has the effect of increasing this representation both quantitatively and qualitatively.

Türk Akademik Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 8(1): 281-286, 2025

Askeri Liderliğe Kadın Penceresinden Bakmak

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi

Geliş : 10/01/2024

Kabul : 29/05/2025

Anahtar Kelimeler:

Askeri Liderlik

Kadın Liderler

Kadın ve Ordu

Kadın Askeri Liderler

ÖZ

Yapılan bu çalışmada kadınların geçmişten günümüze farklı zamanlarda ve farklı toplumlarda askeri alanda var olma mücadeleleri, yaşadıkları zorluklar ve bu alandaki katkıları incelenmeye çalışılmıştır. Tarihsel süreçte savaş, askerlik ve askeri liderlik kavramlarının erkekler ile ilişkilendirildiği ve bu alanların erkek egemen alanlar olarak tanımlandığı görülmektedir. Bununla beraber antik çağlardan itibaren askeri alanda varlık gösteren, lider olarak ön plana çıkan kadınlar olmuştur. Bu kadınlar kendilerine biçilen geleneksel rollere karşı çıkarak gerek savaş zamanı gerekse barış zamanında askeri faaliyetlerde önemli roller oynamışlardır. Özellikle I ve II. Dünya Savaşları ve bu savaşlarla birlikte ortaya çıkan insan kaynağı ihtiyacı kadınların ordularda daha fazla yer almasının yolunu açmıştır. Diğer yandan feminist hareketin gelişimi, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının daha fazla telaffuz edilmeye başlanması diğer alanlarda olduğu gibi askeri alanda da kadın temsiliyetinin artması ile sonuçlanmıştır. Aynı zamanda günümüzde giderek değişen liderlik stilleri diğer alanlardaki kadın liderlere olduğu gibi kadın askeri liderlere de alan açmaktadır. Bu alandaki kadın liderlerin sayısı ve temsiliyeti giderek artmakla birlikte hala erkekler ile eşit temsiliyete sahip olmadıkları görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini temel alacak kapsayıcı politikaların gelişimi bu temsiliyeti nicel ve nitel olarak artırma etkisine sahiptir.

^a rabia.uste@deu.edu.tr

^b <https://orcid.org/0000-0002-25250968> | ^b g.ulker@ogr.edu.edu.tr

^b <https://orcid.org/0009-0007-1746-8178>

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

Giriş

Lider ve liderlik kavramları ilk çağlardan bu yana, ekonomik, siyasal ve politik süreçlere bağlı olarak sıkça tartışılan konular arasında yer almıştır. Literatürde liderliğin ne olduğu, ne gibi özellikler barındırdığı ve türlerinin neler olduğuna ilişkin çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalara bakıldığında, insanları belirlenmiş hedefler doğrultusunda ilerlemeye ikna etmek (Çelik ve Sümbül, 2008: 50), bir grup insanı belli amaçlar etrafında toplayabilmek ve bu amaçları gerçekleştirebilmek için onları harekete geçirme bilgi ve yetenekleri toplamı (Eren, 2008: 431), grubu peşinden sürükleyebilmek, amaçlar belirlemek ve bu amaçlar doğrultusunda grubu yönlendirebilmek (Özkalp ve Kirel, 2001: 185) gibi tanımlar dikkati çekmektedir. Liderlik, üzerinde oldukça çalışılan ve uzun süredir tartışılan bir alan olmasına rağmen hem kavramsal hem de kuramsal açıdan henüz netliğe kavuşturulamamıştır. Farklı araştırmacılar tarafından farklı tanımlar yapılmakla birlikte, üzerinde fikir birliğine ulaşılmış ortak bir liderlik tanımı bulunmamaktadır. Bununla beraber genel olarak baktığımızda tanımların odak noktasında “bir kişinin diğerlerini etkileyebilmesi” olduğunu söylemek mümkündür (Demir, Yılmaz ve Çevirgen, 2010: 131).

Yapılan araştırmalar, söz konusu etkileme sürecinin nasıl gerçekleştiğinin yanı sıra bu süreçte hangi kaynakların kullanıldığı, hangi mekanizmaların rol oynadığı, farklı liderlik stillerinin neler olduğu gibi değişkenler üzerinde durmuştur. Başlangıçta liderlikte kişisel özelliklerin önemli olduğu düşünülse de, zamanla kişisel özellikler kadar durumsal faktörlerin de önemli olduğu ortaya konmuştur (Begeç, 1999: 21).

Askeri liderlik kavramına baktığımızda ise, “mevcut kaynakları en etkili şekilde kullanan, astlarını harekete geçirmekle kalmayıp aynı zamanda onları olumlu hedeflere yönlendiren kişi olarak da tanımlanmaktadır (Akova ve Tavukçuoğlu (1997), akt. Aydemir, 2010: s.51).

Tarihsel süreç içerisinde savaş, askerlik ve liderlik gibi kavramlar erkeklik ile bir tutulmuştur. Dolayısıyla bu alandaki alanların da erkeklerin egemen oldukları alanlar olduğu görülmektedir (Sunal, 2019, s.54). Toplumsal cinsiyet açısından baktığımızda askeri kurumlar cinsiyete dayalı stereotiplerin en keskin hissedildiği yerlerden biridir. Askeri kurumlarda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin karakteri sivil toplumda da var olanla örtüşmektedir, çünkü askeri kurumlar da çeşitli açılardan içinde bulundukları toplumların kültürlerini yansıtmaktadır (Moore, 2020, s.2). Bununla beraber, tarihte birçok alanda olduğu gibi, askeri kurumlarda da geçmişten günümüze kadınların çeşitli şekillerde var oldukları, zaman zaman lider olarak ön plana çıktıkları ve askeri kurumlarda temsil kabiliyetlerinin zaman içerisinde arttığı görülmektedir.

Bu çalışma erkeklerin ağırlıklı olarak var oldukları bir alan olan askeri alanda kadınların farklı ülkelerde ve farklı zaman dilimlerinde var olma mücadelelerine dair mevcut verileri bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Liderlik normlarının zaman içindeki değişim ve gelişimine, kadınların bu alanda yaşadığı güçlüklerin yanı sıra süregelen katkılarının da ışık tutarak feminist teori yanında kadın ve liderlik alanında çalışma yapan akademik literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir. Diğer yandan askeri kurumlarda toplumsal cinsiyet eşitliğini temel

alacak kapsayıcı politikaların gelişimini de destekleyici olabileceği değerlendirilmektedir.

Cinsiyet ve Liderlik

Cinsiyet farklılıklarının liderlik üzerindeki etkilerinin dikkate alındığı çalışmaların görece yeni olduğunu söylemek mümkündür. Antik çağdan bu yana çeşitli alanlarda olduğu gibi liderlik alanında da kadınların var olduğu dikkati çekmektedir. Bununla beraber liderliğin genellikle erkek egemen bir alan olduğu görülmektedir. Kadınların çalışma yaşamına erkeklerden çok daha sonra ve erkeklerle kıyaslandığında daha zor koşullarda giren kadınların yönetim kademelerinde yer almaları da uzun ve zorlu bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir (Onay, 2014, s.75).

Liderliğin erkek egemen bir alan olması, nasıl olduğu ve nasıl olması gerektiği ile ilgili kalıp yargıların da bu yönde şekillenmesine neden olmuştur (Üste ve Sırrı, 2023, s.122). Örneğin; iş performansı ve hedeflerin söz konusu olduğu, görev odaklı bir tarz “erkeksi tarz” ile ilişkilendirilmektedir. Diğer yandan kadınsı tarz denildiğinde, insan odaklı ve kişiler arası ilişkilerde başarılı olan bir tarz akla gelmektedir (Onay, 2013, s.215). Kamu sektöründeki kadınların yönetim açısından nasıl değerlendirildiğinin incelendiği bir çalışmada, erkek çalışanların bazı noktalarda kadınlardan daha üstün görüldüğü (bağlılık, güvenilirlik, çalışkanlık, dakiklik gibi), kadınların ise daha uysal bulunduğunu dikkati çekmektedir (Çiftçi, (1979), akt. Onay, 2014, s.79).

Kamu ve özel alan ayrımında kadının özel alana ait olarak tanımlanması erkekler için geçerli olmayan bazı güçlükleri beraberinde getirmektedir. Cinsiyet stereotipleri ve cinsiyete göre belirlenmiş işler, çalışma yaşamında kadınlar için kimi zorluklar oluşturmakta ve var olan yapının devam ettirilmesine yol açmaktadır (Onay, 2014, s.79). Her ne kadar kadın ve erkekler arasında yönetici davranışı açısından fark bulunmadığını gösteren çalışmalar (Bass, 1990. Akt. Onay, 2014, s.75) olsa da bu alanın erkek egemen bir alan olarak tanımlanması günümüzde de devam eden bir eğilimdir. Kadınlar hala liderlik ve üst yönetim kademelerinde yeterince temsil edilmemekte, askeri kurumlarda da benzer durum dikkati çekmektedir.

Bununla beraber son yıllardaki toplumsal ve politik gelişmeler toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının ordu içinde daha fazla telaffuz edilmesine yol açmıştır (Moore, 2020, s.1). Kadınlara yönelik eşit istihdam bağlamında askeri yasa ve politikalarda meydana gelen değişiklikler, kadınların daha geniş bir yelpazedeki askeri mesleklerle alınmalarına ve bu meslekleri tercih etmelerine olanak tanımıştır. Ülkemize bakıldığında da, Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde kadın istihdamının arttığını ve kadınların giderek daha fazla yönetici kademelerinde yer almaya başladıklarını görmekteyiz. 2018 yılı istatistiklerine göre Türk Silahlı Kuvvetlerinde 1.343 kadın subay görev yapmaktadır (Özenç ve Salepçioğlu, 2019, s.319).

Benzer şekilde liderlik stilleri üzerinde yapılan araştırmalar farklı liderlik özelliklerine giderek daha fazla dikkat çeker olmuştur. Liderliğin değerlendirilme biçimi ve liderlik uygulamalarından beklentilerin değişmiş olması, insanı temel alan ve kalite odaklı yönetim anlayışı

kadınlara daha fazla alan açılmasını beraberinde getirmiştir.

Orduda Kadın Liderlik ve Başarılı Örnekleri

Antik çağlardan itibaren, askerlik ve liderlik konularında kendilerine biçilen geleneksel rolleri kabul etmeyip lider olarak anılmayı başaran kadınlar olmuştur. Bilinen ilk kadın amiral olan ve Salamis Deniz Savaşı ile ün kazanan, birçok askeri sefere komutanlık ettiği söylenen Kariyalı Artemisia (İ.Ö. 480) önemli bir askeri lider olarak karşımıza çıkmaktadır (Demir, 2018, s.122). En başarılı kadın liderlerden biri olarak nitelendirilen Matilda Toskana da askeri başarıları ile bilinmektedir (Onay, 2013, s.219).

Tarihin çeşitli dönemlerinde kadın liderler görülmekle birlikte, kadınlar özellikle 20. Yüzyıla kadar sistemik bir şekilde askeri birliklerde yer almamışlardır. Tarih sayfalarında, savaş ve kaos süreçlerinde ülkelerine yararlık gösteren binlerce kadın olmasına rağmen kahramanlar erkekler olarak yer almıştır. Bu durumu tam olarak olmasa da ülke savunmasında ve askerlik mesleğinde kadınlar lehine çeviren dönem I. Dünya Savaşı ile başlayan ve II. Dünya Savaşı ile hızlanan zaman aralığıdır denebilir. I. ve II. Dünya Savaşları ile bu savaşlarda kadın liderlerin ele alınması ve birkaçına konu içinde yer verilmesinin nedeni kadınların bu süreçte tarih sayfalarındaki yerlerini alamamış olmalarıdır.

I. Dünya Savaşı'nda Kadın Askeri Liderler:

Kadınları orduya alınmalarında I. Dünya Savaşı'ndan önce Batı'da süregelen birinci dalga feminizmin etkisi büyük olmuştur (Sunal, 2019, s.64). Kadınların bu dönemden itibaren toplumsal yaşamadaki konumlarını ve görünürlüklerini daha çok sorguladıkları dikkati çekmektedir. Kapasite ve yetenek açısından erkeklerle eşit olduklarını göstermek isteyen kadınlarla, savaşın sebep olduğu ağır kayıplar nedeniyle oluşan savaş gücü talebi kesişmiştir (Akgül, 2001, akt. Sunal, 2019, s.64).

I. Dünya Savaşı'nda insan gücü ile ilgili ciddi sıkıntılar olmasına rağmen, kadınların ordudaki etkinlik alanı genellikle açıcılık, hemşirelik, hasta bakıcılık gibi rollerle sınırlı olmuştur. Çok az sayıda kadın, geleneksel olmayan alanlarda (paraşütçülük, uçak tamiri, istihbarat vb.) görev yapmıştır. Bununla beraber savaşın başından itibaren bazı kadınlar geleneksel rollerin dışına çıkarak aktif çatışmalarda yer alma taleplerini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda "Kadının Yardımcı Gücü" (Women's Auxiliary Force), "Ev Hizmet Birliği" (Home Service Corps), "İngiliz Hizmet Birliği" (The British Service Corps), "Gönüllü Kadın Kaynağı" (Women's Volunteer Reserve) gibi gönüllü kadın paramiliter örgütler ortaya çıkmıştır. Özellikle Women's Volunteer Reserve (WVR) kadınlara yönelik gönüllü askeri kuruluşların en öne çıkan olmuş ve çeşitli alanlarda aktif faaliyet göstermişlerdir. (Noakes, 2005, s.2). I. Dünya Savaşı'nda askeri lider olarak ön plana çıkan kadınlara baktığımızda birçok kadın liderlik sıfatıyla bezenmiş bir biçimde yer almaktadır. Bunlardan bazılarının konu içinde yer verilmiştir.

Maria Bochkareva: 1889 yılında doğan Maria Bochkareva I. Dünya Savaşı sırasında Rus ordusunda görev yapmıştır. Önceleri askeri hemşire olarak çalıştığı, ardından askeri birliklere komuta ettiği ifade edilmektedir. Bir askeri birliğe komuta eden ilk Rus kadın olarak

bilinmektedir. Kadınların cephe hizmetlerine katılmasını desteklemek için kadın taburları kurmuş, savaş boyunca liderlik yetenekleri ile dikkat çekmiştir. Özellikle kadınların savaşa katılımları konusunda cesur bir öncü olarak hatırlanmaktadır (Kihntopf, 2003, s.22).

Flora Sandes: 1886 yılında İngiltere'de doğmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında hemşire olarak görev yapan Flora Sandes, I. Dünya Savaşı sırasındaki en tanınmış kadın askerlerden biri olarak tarihe geçmiştir. Flora Sandes savaş sırasında Sırp Ordusu'na özel asker olarak katılmıştır. Subay rütbesine yükselmiş ve yüzbaşı ünvanını almıştır. Cesareti ile ön plana çıkan bir savaş kahramanı olarak bilinmektedir (Wheelwright, 1989, s.42).

II. Dünya Savaşı'nda Kadın Askeri Liderler

II. Dünya Savaşı'na kadar kadınların ne kadar iyi performans gösterirlerse gösterebilirler erkek olmadıkları için onur nişanı almadıkları, bazılarının orduya girebilmek için erkek kılığına girdikleri bilinmektedir (Moore, 2020, s.4). Bu kadınlar süreçte çok çaba gösterse de erkekler ile eşit görülmemişlerdir. Çoğu anlatıma göre, II. Dünya Savaşı sırasında çok sayıda kadın ordulara katılmış, ancak bu kadınlar erkeklerle rekabet halinde olmamış, savaşmak üzere erkekleri serbest bırakmak amacıyla kendilerine verilen işleri yapmışlardır (Moore, 2020, s.3). Bununla beraber II. Dünya Savaşı sırasında aşağıda adı geçen önemli kadın askeri liderleri görmek mümkündür:

Vera May Atkins: 1908 doğumlu olan Vera Atkins, II. Dünya Savaşı sırasında özel hareket biriminde çalışan İngiliz asıllı istihbarat subayıdır. II. Dünya Savaşı'nın en büyük kadın gizli ajanı olarak nitelendirilmiştir. Nazi işgali altındaki Fransa'da da çeşitli operasyonlar ile direnişe destek sağlamıştır. İstihbarat dünyasındaki etkili rolü ve organizasyon becerisinin üstünlüğü ile bilinen Vera May Atkins, savaşta katkıları nedeniyle çeşitli ödüllere layık görülmüştür (Wark, 2007, s. 413).

Nancy Wake: 1912 yılında dünyaya gelmiştir. Fransız Direnişine ve II. Dünya Savaşı'na katılmıştır. Hemşire ve aynı zamanda gazeteci olan Nancy Wake, kariyerine istihbarat subayı olarak devam etmiş ve II. Dünya Savaşı sırasında askeri açıdan önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Savaşın ardından çok sayıda ödül almış olan Nancy Wake kahramanlık ve cesareti ile ön plana çıkmış bir kadın liderdir (Rawlings, 2011).

Anna Mae Hays: 1920 yılında doğan Anna Mae Hays, II. Dünya Savaşı ve Kore Savaşı'nda yer almış Amerikalı bir askerdir. Onun da kariyerine hemşire olarak başladığı, ardından orduya katıldığı bilinmektedir. ABD Silahlı Kuvvetleri'nde general ünvanını elde eden ilk kadın olarak tarihe geçmiştir (Watts, 2018, s.653).

Türk Ordusunda Kadın Askeri Liderler

Ülkemizin tarihine baktığımızda ise, İslamiyet öncesi Türk topluluklarında kadının asker niteliğine dair çeşitli örnekler görülmektedir. Örneğin, İlk Türk topluluklarından İskitler (Sakalar)'ın yaşadığı coğrafyaya baktığımızda, kazılar sonucu çok sayıda kadın mezarında silah bulunduğu bilinmektedir. O dönemlerde savaşçıların silahları ile birlikte gömüldükleri göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu Türk topluluklarında kadınların savaşçı niteliği ile ön plana çıktığını söylemek mümkündür (Korkmaz, 2022, s.657).

İskit Hükümdarları'ndan olan Tomris Hatun, dünyanın ilk kadın savaşçı kraliçesi olarak kabul edilmektedir. İskitler'in Persler ile yaptıkları savaşlarda dikkati çeken Tomris Hatun'un, Türk ordusundaki kadın varlığı açısından önemli bir figür olduğu görülmektedir (Korkmaz, 2022, s.658).

İslamiyet'in kabul edilmesinin ardından orduda erkeklerin egemen olduğu bir anlayış oluşmuştur (Korkmaz, 2022, s.658). Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasına kadar geçen süreçte kadınlara askeri alandaki faaliyetlerinin sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından yaşanan savaşlar, kadınların cephe gerisinde varlığını önemli hale getirmiştir. Söz konusu durum kadınların toplumda asker olarak kabullenmelerini sağlayacak çalışmaların yapılmasına olanak vermiştir.

Kurtuluş Savaşı'na baktığımızda ise, kadınların verdikleri mücadelenin, dünya tarihindeki diğer savaşlarda da örneklerinin görüldüğünü söylemek mümkündür. Vatanın savunulması sırasında kadınların erkeklerin yanında yer aldıkları bilinmektedir. Daha çok geri planda yer almakla birlikte önemli askeri başarıları olan kadınlar bulunmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarihine baktığımızda ise kadın istihdamının subay kadrosunda ve dünyadaki diğer ordularda da olduğu gibi hemşirelerle başladığı görülmektedir (Sunall, 2019, s.1). 1955 yılından itibaren ise hükümet kararı ile Harp Okulları'na kadın öğrenci alımı başlamıştır. Kara Harp Okulu ile başlayan alım süreci, Deniz ve Hava Harp Okulları ile devam etmiştir (Korkmaz, 2022, s.662).

Kadınlar açısından baktığımızda başlangıçta ordunun yumuşak yüzü ve vitrini şeklindeki temsiliyet süreci zamanla değişmiştir. Çeşitli başarılar kazanan kadın askerler mesleki olarak ilerlemiş, kıdem ve rütbe alarak terfi etmişler ve birlik komutanı olarak görev yapmışlardır.

Aşağıda I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Türk Silahlı Kuvvetleri tarihindeki askeri kadın liderlere örnek verilmiştir:

Nene Hatun: Türk tarihinin önemli kadın kahramanlarından biri olan Nene Hatun 1877-1878 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı Rus Savaşı'nda (93 Harbi) Erzurum'da Aziziye Tabyaları'nın kurtarılması için verdiği mücadeleyle bilinmektedir (Aktaş, 2019, s.41). Kadınların vatan savunmasındaki yerini vurgulayan güçlü bir sembol olarak hafızalarda yer etmiştir.

Fatma Seher Hanım (Kara Fatma): 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda önemli katkıları olan Fatma Seher Hanım Erzurum işgali sırasında yönetimi altındaki yaklaşık dört bin askerle birlikte savaşmıştır. I. Dünya Savaşı'nda ise Kafkas Cephesi'nde savaşan Fatma Seher Hanım Ermenilere karşı savaşmıştır. Mustafa Kemal'in emri ile kurulan ve kadınlardan oluşan bir birlik ile Bursa ve İzmit'in kurtarılması için çalışmış, Sakarya ve Başkumandanlık Savaşları'na da katılarak üstteğmen rütbesi almıştır (Tansel, 1991: 25-39 akt. Karagözoğlu, 2018, s.104).

Münevver Saime Hanım (Asker Saime): Münevver Saime Hanım'ın Kurtuluş Savaşı sırasında öğrenci olduğu bilinmektedir. Kadıköy Mitingi'nde bir konuşma yapmış ve ardından hakkında tutuklama çıkarılmıştır. Bunun üzerine Anadolu'ya geçerek 1919 yılında Milli Mücadele'ye katılan Münevver Saime Hanım özellikle

cephede gerisinde önemli hizmetler vermiş, istihbarat açısından da değerli çalışmalarda bulunmuştur (Karagözoğlu, 2018, s.103).

Gördesli Makbule Hanım: 1921'de Kurtuluş Savaşı saflarına katılan Makbule Hanım'ın cephede savaştığı, ata bindiği, ceket ve pantolon giydiği, ayağında sürekli çizme, başında siyah başlık ile yüzü örtülü şekilde dolaştığı ifade edilmektedir. Cesareti ile bilinen Makbule Hanım'ın savaş sırasında motive edici ve yönlendirici özelliklerinin ön plana çıktığı görülmektedir. (Tansel, 1988:52, akt. Karagözoğlu, 2018).

Halime Çavuş: Kastamonulu olan Halime Çavuş, oldukça erken sayılabilecek bir yaşta (12-14) Kurtuluş Savaşı saflarına katılmıştır. Saçlarını kökünden kazıtan, tıraş olan, erkek kıyafetleri giyen Halime Hanım'ın uzun süre Halim Çavuş olarak bilindiği, kadın olduğunun fark edilmediği ifade edilmektedir. Savaş sırasında bacağından yaralanan Halime Çavuş, savaş bittikten sonra İstiklal Madalyası ve Gazi Ünvanı almıştır (Karagözoğlu, 2018, s.105-106).

İnci Arcan: Türk Silahlı Kuvvetleri tarihine baktığımızda askeri okullara ilk kez kadın öğrencilerin alınmasının, İnci Arcan tarafından verilen dilekçe ile başladığı görülmektedir. 30 Ağustos 1955 tarihinde eğitimine başlayan Kara Harp Okulu'nun ilk kadın öğrencisi asteğmen rütbesi ile mezun olduktan sonra, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın çeşitli kademelerinde çalışmıştır. 1983 yılında Albay rütbesinde emekliye ayrılmıştır (Onur, 2019, s.14).

Leman Altınçekiç (Bozkurt): Hava Harp Okulu'na alınan ilk kadın öğrenci Leman Altınçekiç (Bozkurt) olmuştur. Mezuniyetinin ardından pilotaj eğitimlerini tamamlamış, Türkiye tarihindeki ilk kadın jet pilotu ünvanını almıştır. Hava Kuvvetleri bünyesinde çeşitli birlik ve kurumlarında görev yapmış, albay olarak emekliye ayrılmıştır (Onur, 2019, s.14).

Gökçen Fırat: Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesindeki ilk kadın amiral olan Gökçen Fırat, 1988'de Deniz Harp Okulu'ndan mezun olduktan sonra, TCG Yavuz fırkateyninde su altı silahları subaylığı ve denizaltı savunma harbi subaylığı yapmıştır. Ardından TCG Eğitim Bot-2'nin komutanlığı görevini icra eden Gökçen Fırat, Türkiye'nin ilk kadın gemi komutanı olma ünvanını da bu şekilde kazanmıştır. UNIFIL/Lübnan Karargahı'nda Deniz Hareket Plan Subaylığı, NATO Müsterek Harp Merkezi /Norveç'te Tatbikat, Eğitim, İnovasyon Başkanlığı İcra Subaylığı, NATO Müttefik Deniz Komutanlığı'nda Harekât Daire Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 2023 yılında tuğamiral rütbesine terfi eden Gökçen Fırat, Deniz Kuvvetleri Savunma Planlama ve Proje Yönetim Başkanı pozisyonuna atanmıştır (http://www.dzk.tsk/dzk/denkom/Gökçen_Fırat/)

Günümüzde Kadın, Ordu ve Liderlik

Askerlik hizmeti dünyanın birçok ülkesinde zorunlu kabul edilmektedir. Bu ülkelerin çoğunda askerlik hizmeti erkeklerle yönelik olup, kadınlar açısından askerliğin zorunlu olduğu az sayıda ülke bulunmaktadır. Bu ülkelere baktığımızda da farklı uygulamalar dikkati çekmektedir. Örneğin, İsrail sürekli olarak; Ermenistan ise savaş ve çatışma riski olduğunda kadınları zorunlu askerlik kapsamına almaktadır. Yeşil Burun Adaları, Çad, Çin, Eritre, Norveç, Kuzey Kore ve İsveç gibi ülkelerde de

kadınlar için askerlik hizmeti söz konusudur. Bu ülkelerin fazla ortak noktası bulunmamakla birlikte kadınlara yönelik askerlik uygulamalarında benzer gerekçeler göze çarpmaktadır. Örneği “savaş riskine dayalı zorunluluk”, “kadınlara diğer mesleklerde olduğu gibi askerlikte de fırsat eşitliği sağlanması”, “ideoloji gereği cinsiyetçi davranmama” gibi gerekçeler bunlar arasındadır. Diğer yandan Libya örneğinde olduğu gibi, ülkenin ne kadar ilerici olabileceğini dünyaya göstermek için, kendisini gayri resmî olarak “Amazon Muhafızları” (el-Rahibat el-Thawriyat) olarak adlandırılan ve tamamı kadınlardan oluşan bir muhafız birliği kurulmuştur (Dalaman, 2022, S.49). Kadınlardan oluşan birlikler zaman zaman liderlerinin ülke markasını geliştirme aracı olmuş, zaman zaman da lidere ve devlete saygı ve sadakatlerinin göstergesi olarak kurulmuşlardır (Dalaman, 2022, s.49).

Çağdaş ordularda kadınlar giderek daha fazla istihdam edilmekte, bu durum ise örgütsel yapılarda değişime yol açmaktadır (Moore, 2020, s.8). Kadınların ordudaki varlıklarına bakıldığında, savaş alanında ikincil görevlerin yanı sıra aktif görevlerde ve sıcak çatışmalarda da yer aldıkları görülmektedir. Kadınların askeri alandaki varlıklarının çeşitli araştırmalara konu olduğu, bu araştırmalarda özellikle kadınların yaşadıkları güçlükler ve bu güçlüklerin çözüm yolları üzerinde durulduğu dikkati çekmektedir (Dalaman, 2022, s.49).

Kadınların orduya katılımında cinsiyetçilik etkisinin göz ardı edilemeyeceği bilinmektedir. Bu durum kadınlara farklı politikalar uygulanmasına, dolayısıyla eşit olmayan iktidar ilişkilerinin tekrar üretilip pekişmesine neden olmaktadır. Kadınlar, ordu içi eğitim süreçlerinde gerek asker, gerekse kadın olarak daha fazla denetlenip, disiplin altına alınmaktadır. Kadınlara erkeklerden daha hafif bir temel eğitim uygulanması fiziksel güç farklılığına dayandırılmaktadır. Diğer yandan erkeklerin daha sert cezalar alması, kadınların eğitim sürecinde uzun süre dinlendirilmesi, kadınlara savaşta hayatta kalma taktiklerinin öğretilmemesi de cinsiyetçi durumlara örnek gösterilebilir (Sunal, 2019, s.67).

Askerlik erkeklere güçlü, sert, otoriter, savaşçı, cesaretli olmaları gibi değerler yüklerken bu durum kadınlar için farklıdır. Kadınlara bir yandan eril değerler yüklenmeye çalışılmakta, diğer yandan ise dişil özelliklerinin yok olmaması sağlanmaya çalışılmaktadır. Örneğin görünüş ve hareketlerinde kadınsılığın gösterilmesi önemsenmektedir. Sunal (2019, s.49) tarafından yapılan, kadın askerlerin medyadaki temsillerinin incelediği çalışmada, kadın askerlerin yer aldığı haberlerde bu askerlerin dış görünümünün vurgulandığı, makyajlı ve bakımlı olmak zorundalarmış gibi yansıtıldığı görülmektedir. Medyadaki temsillerde bir yandan kadınların askerlik mesleğini yapmaları yüceltilirken, diğer yandan kadınların ev içi rollerinin sorulmaya devam edildiği ve cinsiyetçi bir dil kullanıldığını belirtilmektedir.

Smith vd. (2019, s.160) tarafından yapılan çalışmada, orduda kadınların performans değerlendirmesi açısından daha dezavantajlı konumda olduğu görülmektedir. Geleneksel stereotiplerin liderlik değerlendirmelerini etkilediği, erkek lider değerlendirmelerinde “nasıl olmalı” (güvenli bağımsız, rekabetçi vb..) ile ilgili kriterler ön planda iken, kadın lider değerlendirmelerinde “nasıl

olmamalı” (heyecanlı olmamalı, duygusal olmamalı vb..) kısmına daha fazla dikkat edildiği görülmüştür.

Yukarıda sözü edilen zorluklara rağmen kadınların ordularda yer almaya artan bir şekilde devam ettikleri görülmektedir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleşen bazı değişimlerin bu süreçte önemli olduğu bilinmektedir. Örneğin, insan haklarına verilen önemin artması ile birlikte çeşitli alanlardaki eşit temsiliyet ve eşit muamele de önem kazanmıştır. Bu durum ise askerlik hizmetine kadınların dahil edilmesinin önünü açmıştır (Korkmaz, 2022, S.661). Yanı sıra kentselleşme oranının artması, sanayileşme ve eğitim gibi alanlardaki ilerlemeler ile birlikte ırk, etnik köken ve cinsiyet farklılıkları daha fazla sorgulanır hale gelmiştir. Küreselleşme olgusu, insan odaklı yaklaşım ve teknolojik gelişmelerle birlikte fiziksel güce daha az ihtiyaç duyulması, zorunlu ordular yerine profesyonel birliklerin kurulması da kadınların orduda yer almasında etkili faktörler arasındadır.

Sonuç ve Öneriler

Kadınlar geçmişten günümüze askeri alanda lider olarak varlık göstermişlerdir. Savaş zamanında gerek cepheye gerekse cephe arkasında önemli başarılarla imza atmışlardır.

Kadınların erkek egemen bir alan olarak askerlik alanında var olmaları bir mücadele süreci gerektirmiştir. Zaman zaman erkek kılığına girmişler, daha pasif roller almak zorunda kalmışlardır. Yanı sıra toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ile baş etmeleri gerekmiştir. Kadınların fiziksel güç, dayanıklılık ve savaş koşullarına uyum sağlama kapasitelerinin erkeklere kıyasla yetersiz olduğu yönündeki genellemeler, askeriye gibi maskülen normlarla çevrili alanlarda kadınların sistematik olarak dışlanmasına neden olmuştur. Diğer yandan kadınların duygusal olarak zayıf oldukları, stresli durumlarda karar verme süreçlerinde zorlanacakları gibi indirgemeci yargılar bilişsel yeteneklerinin sorgulanmasına yol açmış ve cinsiyetçi rollerin askeri kurumlarda yeniden üretilmesine hizmet ederek kadınların orduda lider konumunda olmalarının önündeki engellerden biri olarak karşımıza çıkmıştır.

Sözü edilen engellere rağmen kadınlar, geleneksel cinsiyet stereotiplerinin en çok hissedildiği alanlardan biri olan askeri alandaki var olma mücadelelerinden vazgeçmemişlerdir. Kadınların kendilerine dayatılan rollere karşı çıkarak başarılı temsiliyetler sergilemeleri giderek daha fazla kadının askeri alanda lider olarak karşımıza çıkması ile sonuçlanmıştır. Aynı zamanda modern ordularda teknolojik gelişmelerle birlikte savaşın niteliğinin değişmesi, fiziksel güç kadar strateji, iletişim, koordinasyon ve karar alma becerilerin ön plana çıkması askeri kadın liderlerin sayısındaki artışa yansımıştır. Diğer yandan toplumsal cinsiyet eşitliğinin, genel toplumsal değerlere paralel bir şekilde ordularda da daha fazla ifade edilmeye başlanması da belirleyici faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde askeri lider ve yönetici pozisyonundaki kadın sayısı yeterli olmasa da gidererek arttığı görülmektedir.

Bu bağlamda askeri istihdam süreçlerinin, performans değerlendirmelerinin ve yönetim pozisyonlarının toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir hale getirilmesinin birey, kurum ve toplum düzeyinde kritik bir öneme sahip olduğunun altını çizmek önemlidir. Savaşların neden

olduğu yıkımlardan en çok etkilenen gruplardan biri olan kadınlar, bu etkilerin farkında olmalarıyla da birlikte barış süreçlerine, onarıcı, önleyici etkiler sağlama potansiyellerine sahiptirler.

Sonuç olarak, askeri alanda mal ve hizmet üretecek kadınların, cinsiyete dayalı ayrımcılığın olmadığı bir ortamın daha zenginleştirici, geliştirici, güçlendirici etkisinden bahsetmek mümkündür.

Kaynaklar

- Aktaş, A. (2019). Nene Hatun'un Hayatı ve Nene Hatun Bibliyografyası. Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Giresun.
- Aydemir, N.K. (2010). İşletmelerdeki Liderlik Yaklaşımları İle Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki Liderlik Yaklaşımlarının Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Begeç, S. (1999). Modern Liderlik Yaklaşımları ve Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Gebze.
- Çelik, C. ve Sünbül, Ö. (2008). Liderlik Algılamalarında Eğitim ve Cinsiyet Faktörü: Mersin İlinde Bir Alan Araştırması. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13 (3): 49-66.
- Dalaman, Z.B. (2022). Türkiye'de Ulus Devlet İnşa Sürecinde (1923-1950) Kadın Asker ve Asker Annesi Tartışmaları. Belgi Dergisi, 23, 47-71
- Demir, M. (2018). Halikarnassos Kentinde Hanedanlık ve Kadın Yöneticiler Klasik Dönem (MÖ 500-300). Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi Kadın Çalışmaları Özel Sayısı, 19 (42), 121
- Demir, C., Yılmaz, M. K., & Çevirgen, A. (2010). Liderlik Yaklaşımları ve Liderlik Tarzlarına İlişkin Bir Araştırma. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2(1), 129-152.
- Eren, E. (2008). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, 11. Basım, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Karagözoğlu, N. (2018). Sosyal Bilgiler Dersinde Vatandaşlık Değerinin Kazandırılmasında Kadın Kahramanların Yaşam Öykülerinin Kullanılması. International Journal of Contemporary Educational Research, 4 (7), 97-110
- Kihntopf, Michael P. (2003). During World War I, Russian Lieutenant Maria Bochkareva forged the Women's Death Battalion. Military History, 20, (2), 22
- Korkmaz, E. (2022). Türk Ordusunda Kadının Yeri: Tarihi Perspektiften Bir Değerlendirme. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 18 (43), 655-682
- Moore, B. L. (2020). Military Women: Changes in Representation and Experiences. Handbook of Military Science.
- Noakes, L. (2005). Women's Military Service in the First World War. Women, War & Society, 1914-1918
- Onay, M. (2013). Antik Çağdan Bugüne Tarihin Başarılı Kadın Liderleri. Sosyal Beşeri Bilimler Dergisi, 5 (2), 213-225
- Onay, M. (2014). Kadın ve Erkek Liderlerin Liderlik Davranışları Arasındaki Farklar. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 6 (2), 73-85
- Onur, E. (2019). Türkiye'de Kadının Sosyal Statüsü. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Bilecik.
- Özkalp, E. ve Kirel, Ç. (2001). Örgütsel Davranış, 6. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Özenç, M.Ç. ve Salepçioğlu, M. A. (2019). Erkek Egemen İşlerde Çalışan Kadınlarda Cam Tavan Sendromu ve İş Motivasyonu. ABMYO Dergisi, 56, 313-333.
- Rawlings, Nate (2011). Nancy Wake. Times, 178, (8)
- Smith, D.G. vd. (2019). The Power of Language. Gender, Status, and Agency in Performance Evaluations. Sex Roles, 80, 159-171
- Sunal, A. (2019) Medyada Kadın Asker Temsilinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Üste, B.R. ve Sırrı, C. (2023). Modernizmden Postmodernizme Kadın ve Erkek Liderler Arasındaki Farklılıklar. Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Dergisi, 7, (1), 117-147
- Wark, Wesley (2007). Atkins, Vera: Spymistress: The Life of Vera Atkins, the Greatest Female Secret Agent of World War Two. Biography, 30, (3), 413
- Watts, Geof (2018). Anna Mae Hays. The Lancet (British edition), 391 (10121), 653.
- Wheelwright, Julie (1989). Flora Sandes-Military Maid. History Today, 39, 42-48
- <http://www.dzk.tsk/dzk/denkom/Gökçen> Fırat/Erişim tarihi: 27 Kas 2023